

УДК 378:004.946'06

Денис Свириденко

Аналіз ролі віртуальної академічної мобільності в обґрунтуванні засад розвитку сучасної вищої освіти

У дослідженні аналізується феномен віртуальної академічної мобільності як провідної форми надання освітніх послуг у контексті становлення ринкових відносин у вищій освіті. Розкриваються передумови та засади поширення ідей віртуалізації освітніх практик, аналізуються можливі наслідки їхнього подальшого поширення, а також обґрунтовується потенціал їхнього використання. Автор доходить висновку, що віртуальна академічна мобільність є закономірним явищем у генезі вищої освіти та відповіддю на виклики сучасності, проте активна імплементація цього феномена потребує подальшого теоретичного обґрунтування через її кореляцію з низкою важливих проблем дискурсу філософії освіти.

Ключові слова: академічна мобільність, віртуальний університет, дистанційне навчання, мегауніверситет.

Phenomenon of virtual academic mobility as a form of educational services in the context of marketplace of higher education sphere is analyzed at the article. The prerequisites of spreading and fundamentals of virtualization of education practices are discovered. The author also analyzes possible results of these practices' spreading as well as of substantiating of the potential of their usage. The author comes to the conclusion that virtual academic mobility is naturally following from genesis of higher education sphere and is an answer on modernity's requests. It is also underlined that active implementation of this phenomenon needs continued theoretical substantiation because of its correlation with the series of problems in modern discourse of education's philosophy.

Keywords: Academic Mobility, Virtual University, Distance Education, Mega-University.

Сучасний світ відзначається глибокими соціальними трансформаціями, провідною ідеєю яких є глобалізація. У відповідь на її виклики різні сфери соціального буття змушені модернізуватися, намагаючись відповідати високим стандартам суспільної динаміки нового ґатунку, або, буде краще сказати – відповідаючи на виклики конкуренції в різних галузях глобальної економіки. Освітня галузь є однією з найбільш включених до модернізаційних тенденцій – формуються глобальні простори вищої освіти, змінюються організаційні засади діяльності університетів, поширюються ідеї дистанційного навчання, академічної мобільності тощо. Ринкові виклики потребують від вищої освіти підвищувати свою якість (формуючи людину нового типу, здатну інтегруватись до сучасного суспільства знань на якісному рівні), при цьому мінімізуючи час навчання та його вартість.

Окреслена ситуація, на нашу думку, актуалізує дослідження ролі відносно нових форм навчання, які б інтегрували досягнення комп'ютерних технологій із тенденцією поширення академічної мобільності. В сучасному освітньому дискурсі згадані підходи набувають форми віртуальної академічної мобільності (virtual academic mobility) та дистанційного навчання (distance learning), які широко використовуються в навчальних закладах нового зразка – відкритих університетів (open university), віртуальних університетах (virtual university) тощо. В нашому дослідженні ми ставимо за мету проаналізувати проблемне поле сучасних форм навчання в університетах нового покоління, розкрити роль технологій віртуальної академічної мобільності як ідеї, співмірної розвитку ринкових відносин у вищій освіті, а також відповідає базовим принципам розбудови глобального простору вищої освіти, спрямованим на актуалізацію мобільності знань, капіталу тощо.

Г. Вассер зазначає, що для університетів настала доба ринкової моделі діяльності, ознаками якої стає впровадження таких видів дистанційного, подовженого та позитивного навчання, технологічних послуг для промисловості, які потребують для існування менеджерського супроводу поряд із науковим, отже університети змушені наймати професійних менеджерів для роботи адміністративного апарату з ринково-орієнтованою структурою, порушуючи питання, чи може такий конгломерат називатись університетом у його історичному визначенні [9, с. 75]. Справді, менеджеріалізм у вищій освіті в розвинених країнах набув

значного масштабу, а університети стають усе більше схожими на потужні бюрократичні машини, а не на осередки університетської традиції.

Іншим симптомом поширення ринкової моделі на вищу освіту є включення освітніх послуг до переліку GATS (General Agreement of Trade in Services). Етичні виміри проблеми заслуговують на окреме дослідження або навіть низку досліджень, здатних оцінити спроби редукувати отримання знань в університеті до утилітарної покупки, та не входять до цілей нашої наукової розвідки. Проте цей факт вартий наголосу в контексті нашого пошуку ролі нових форм навчання в сучасній парадигмі освіти, адже він сприяє проясненню соціокультурних та економічних передумов трансформацій у вищій освіті.

Університет як соціальний інститут переживає кризу, ознаменовану пошуком нових ефективних форм існування. Однією з них вважається так званий віртуальний університет (використовуються й поняття «відкритий університет», «мегауніверситет» тощо). Терміном «віртуальний університет» зазвичай позначають університет, побудований на базі електронних ресурсів (Інтернет тощо), за допомогою яких студенти долучаються до навчальних матеріалів та розроблених курсів. Усі системи, діяльність та політика спрямовані на підтримку цієї ключової функції – організації включення студентів у роботу з навчальними матеріалами та курсами [12, с. 5769]. На існуванні розмитих семантики та спорідненої термінології дискурсу віртуального навчання наголошують С. Девевер та Ф. Орівел, стверджуючи: «Термін «віртуальний кампус» зазвичай означає інституцію, що пропонує послуги електронного навчання через мережу Інтернет. Проте ситуація зараз далека від одностайного використання саме цього терміну. Дехто надає перевагу іншим термінам, як, наприклад «віртуальний університет», «цифровий університет», «цифровий кампус», або (зазвичай в Італії) «телематичний університет». Навіть більше, для деяких науковців слово «кампус» відсилає тільки до сфери вищої освіти, в той час як інші не бачать причин, які б заважали розширити його використання на сферу початкової та середньої школи, на весь приватний освітній сектор» [8, с. 22].

Поряд зі значними термінологічними перепонами існує проблема, пов'язана з тим, що поступу сучасних освітніх технологій часто трактується як такий, що негативно впливає на подальшу долю освіти. Ми стоїмо на позиціях, коли конструктивний пошук шляхів імплементації ідей

дистанційної освіти, віртуальної академічної мобільності тощо не має сходити на рівень «демонізації» технологій, а обґрунтовувати їхню доцільність чи недоцільність слід неупереджено. В цьому ми поділяємо думку Ю. Мурашової, яка стверджує: «Діалог таких тенденцій розвитку університетської освіти, як гуманізація та інформатизація можлива в ситуації, коли в сфері інформатизації освіти більше уваги буде приділятися змістовному боку проблеми, тобто змінам цільової орієнтації та змісту самого освітнього процесу» [6, с. 127]. Справді, існують приводи для алармістських настроїв щодо того, що візуальні (віртуальні) технології в освіті здатні привчати суб'єкта засвоювати готові візуальні образи, уникаючи аналізу умов та обставин їх виникнення. До того ж, на думку Б. Гершунського, є загроза того, що в разі мінімізації безпосередньої комунікації між викладачем та студентом буде неможливо виховати цілісну особистість: «Неможливо виховати людину, а в більш широкому плані – неможливо створити умови для самотворення особистості, залишаючись в межах інформаційного підходу, який зараз є панівним. Особистість створюється особистістю, соціумом, життям, власною життєдіяльністю та життєтворчістю» [4, с. 304]. Алармістську метафору дослідники Л. Лисоченко та М. Опенков озвучили так: «Той, хто піддається ілюзії, що з появою дистантного навчання відкривається світ інтелектуальної інтуїції із безпосереднім доступом до самих речей, всього лише технічно озброєне дитячу мрію, вчити уроки уві сні, поклавши підручник під подушку» [5, с. 30].

На нашу думку, слід звернути особливу увагу на потребу в філософському обґрунтуванні імплементації нових освітніх технологій до освітньої практики, адже може виникнути ситуація з невідповідністю сучасного рівня розвитку освітніх технологій (як форми) її змістові, коли стара методика буде отримувати «нові колеса» й технологічне оснащення. Філософія освіти має легітимізувати нові технологічні підходи та прогнозувати їхній вплив на розвиток освіти, оцінювати їхню відповідність духові епохи (термін В. П. Андрущенко). І. Єнгіна з цього приводу зазначає: «Методологія викладання також повинна змінюватись у відповідності до технічного (інституціонального) оснащення процесу навчання, при цьому розуміючи роль віртуальних програм у наявних підходах до викладання. Наприклад, деякі із цих програм виглядають як нові технології для перенесення старих методів у нові, проте інші є по-справжньому новими шляхами та можливостями для навчання» [12, с. 5772].

Г. Нів, аналізуючи нові інституційні аспекти університетської освіти в сучасному світі, стверджує, що віртуальні університети – найрадикальніше явище в світі «альтернативних провайдерів», які приходять на зміну традиційним університетам [7, с. 39]. Ставлення дослідника до цієї сучасної форми освіти сформульоване як радикальне питання: як відрізнити університет від системи, що механічно відтворює знання, коли вища освіта зводиться до трансляції інформації? [7, с. 39]. З одного боку, ми маємо ситуацію, коли навчальним закладам необхідно організаційно трансформуватись відповідно до ринкових умов, шукати шляхи здешевлення навчання на фоні збереження ефективності цієї діяльності; з іншого боку, постає логічне питання, як оцінити ефективність отриманої освіти в умовах сучасного ринку праці? Коли ми говоримо про специфіку ринку праці в глобалізованому суспільстві, слід брати до уваги неабияку конкуренцію серед випускників вищих навчальних закладів, коли диплом про закінчення університету стає лише одним із критеріїв, за якими оцінюють привабливість потенційного працівника в

очах роботодавця. За умови масовизації вищої освіти, на влучну думку У. Бека, диплом надає лише можливість узяти участь у конкурсі на вакантну посаду [3, с. 228]. Цієї ж позиції дотримується А. Барблан, звертаючи увагу на не завжди прозору кореляцію між формальним отриманням освіти та реальним оновленням суб'єкту освіти в процесі навчання «Що ж пропонують інститути? Головним чином офіційний папір... Наявність документу означає тільки одне: якийсь час людина присвятила систематичному навчанню, що відбувалося у певних умовах та місці з використанням спеціальної бази (бібліотек, аудиторій та лабораторій – реальних або віртуальних). Документ також припускає визнану оцінку якості, яка і стає її ознакою, а назви, подібні до Оксфорда та Кембріджа, – свого роду гарантією» [2, с. 32].

Аби оцінити актуальність, або радше масштаби, досліджуваної проблеми, вважаємо за доцільне звернутись до статистичних даних щодо обсягів студентства в сучасних віртуальних університетах. Для цього звернемося за прикладом до низки потужних університетів нової формації в Європі та світі: «Відкритий Університет Великобританії, наприклад, приймає щорічно більше аніж 250 000 студентів, більшість із яких живе поза його межами. Він є одним із найбільших університетів Європи разом із Іспанським Національним Університетом Дистанційного Навчання (UNED). Деякі із університетів були відкриті у країнах, що розвиваються, та мають більшу кількість студентів. Найбільшим є Відкритий Національний Університет імені Індіри Ганді (IGNOU) в Індії, із більш ніж 1,5 мільйонами студентів. Такі інституції намагаються надавати освіту за низькою вартістю за рахунок стандартизації їхніх програм та обмеження найбільш дорогих освітніх компонентів, отже воно базується на екстенсивній взаємодії між студентами та тьюторами» [8, с. 9]. Наведені масштаби діяльності обґрунтовують доцільність використання терміну «мегауніверситет» для позначення такого типу вищих навчальних закладів поряд із терміном «віртуальний університет».

Контекст нашого дослідження потребує звернення до такого поняття освітнього дискурсу як «віртуальна академічна мобільність». Під віртуальною академічною мобільністю зазвичай мається на увазі академічна мобільність, що реалізує можливість віртуально переміщуватись в освітньому просторі від одного навчального закладу до іншого для отримання знань, їхньої передачі, обміну досвідом, подолання національної замкненості тощо [1, с. 350]. Вона протистоїть (фізичній) академічній мобільності, що потребує особистої присутності в навчальному закладі. Віртуальна академічна мобільність реалізується за допомогою сучасних технологій електронного навчання, дистанційної освіти тощо, які створюють віртуальне освітнє середовище з взаємодією мережевих викладачів, системи електронного навчання, студентів [1, с. 350]. Під віртуальним освітнім простором мається на увазі програмно-телекомунікаційне середовище, що забезпечує ведення навчального процесу та має такі ознаки: попередня невизначеність для суб'єктів взаємодії; унікальність кожної взаємодії; існування тільки протягом самої взаємодії [1, с. 350].

З іншого боку, віртуальна академічна мобільність не завжди виступає опозицією до фізичної мобільності: вона може бути використана як інструмент для насичення та підтримки безпосередньої мобільності, надаючи засоби для організації зворотного зв'язку з рідним навчальним закладом під час перебування за кордоном; також вона може запропонувати (хоча б частково) переваги фізичної мобільності

для тих, хто не може їх отримати через перебування за кордоном; інструменти віртуальної академічної мобільності дають змогу організувати низку функцій підтримки: доступ до змісту, підходів та оцінювання, не доступних у вітчизняних навчальних закладах на тлі розширення співпраці між людьми з різним мовним та культурним середовищем з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей тощо [10, с. 9].

С. Деповер та Ф. Оривел відзначають, що віртуальна академічна мобільність як протилежність фізичній має значні економічні переваги для розробників освітньої політики: по-перше, вартість дистанційного навчання є низькою, особливо коли задля цього не треба покидати роботу або інші важливі сімейні чи соціальні зобов'язання; по-друге, зникає необхідність обов'язково розривати зі звичним середовищем, що дає змогу засвоювати знання в більш комфортних умовах, одночасно уникаючи проблеми «відпливу мізків», яка проявляється в міжнародних студентів як бажання залишитись у країні, де вони проходять навчання» [8, с. 79].

Наведені факти свідчать, що система вищої освіти по всьому світові орієнтується на впровадження ідей дистанційного (віртуального) навчання, поширюючи практику віртуальної академічної мобільності. Як ми побачили, економічна складова згаданих модернізаційних процесів домінує. Окрім відповідності такого підходу ринковим реаліям, хотілося б зазначити, що засади віртуальних університетів вписуються в контекст нової парадигми мислення в вищій освіті, яку характеризують як нелінійну. Так, вважається, що Інтернет може забезпечувати нелінійне середовище, багате на різні форми надання знань із забезпеченням інтерактивності через широкий спектр засобів, з одного боку, кидаючи студентам цікавий виклик для засвоєння принципу «навчатися тому, як навчатися», з іншого боку, стаючи можливим засобом для поширення плутанини, тривоги й розгубленості [10, с. 42]. Отже, віртуальне академічне середовище сприяє розвитку нелінійного мислення студентів, яке є формою раціональності, співмірною з сучасною складною соціальною динамікою, якій притаманні інноваційність та прискорений розвиток, трансформація ціннісних засад тощо.

Викладені факти дають нам змогу зробити низку узагальнень. Ми провели експлікацію теоретичних засад поширення ідей віртуалізації освітніх практик у вищій освіті, що є відповіддю на виклики глобальної економіки. Університетська освіта по всьому світові втрачає традиційні організаційні форми, зазнаючи впливів тенденції менеджеріалізму, а поруч із модернізацією закладів виникають університети нового типу – віртуальні університети (мегауніверситети), орієнтовані на надання дистанційних освітніх послуг. Стрімке поширення цих

ідей дає підстави для існування алармістських настроїв щодо перспектив розвитку вищої освіти, до того ж освітня практика випереджає освітню теорію під тиском необхідності перейти до нових організаційних форм. Справді, впровадження нових технологій до вищої освіти в умовах глобалізованого суспільства потребує здійснення змістовних футурологічних прогнозів та мультидисциплінарних досліджень, результати яких теоретично обґрунтували б імплементацію ідеї віртуального університету та віртуальної академічної мобільності як його засадничий принцип. Проте, на нашу думку, існують підстави обґрунтувати потенціал віртуальної академічної мобільності як одного з ключових принципів розвитку вищої освіти, що сприяє осучасненню освітньої діяльності, наданню їй рис освіти для суспільства знань.

1. Академическая мобильность – важный фактор образовательной евроинтеграции Украины: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 16–19 нояб. 2010 г. / Харьк. обл. гос. администрация [и др.]; [редкол.: В. И. Астахова (отв. ред.) и др.]. – Х.: Изд-во НУА, 2010. – 363 с. 2. Барблан А. Маркетинг как элемент нового мирового порядка в высшем образовании / А. Барблан // Alma Mater («Вестник высшей школы»). – М.: РУДН, 2002. – № 11. – С. 27–36. 3. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну / У. Бек; пер. с нем. В. Седелник, Н. Федорова. – М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с. 4. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М.: Совершенство, 1998. – 608 с. 5. Лысоченко М. Н. Онтология мобильности (размышления над книгой Маурицио Феррариса «Ты где? Онтология мобильного телефона»: [Электронный ресурс] / М. Н. Лысоченко, М. Ю. Опёнков. – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/ontologiya-mobilnosti-razmyshleniya-nad-knigoy-mauritsio-ferrarisa-ty-gde-ontologiya-mobilnogo-telefona>. 6. Мурашова Л. Г. Трансформация гуманистической «идеи университета» в культуре информационного общества: дис. ... канд. филос. наук: 24.00.01 / Мурашова Людмила Георгиевна. – Томск, 2006. – 146 с. 7. Нув Г. Глобализация... Угроза? Возможность? А может, и то и другое? / Г. Нив // Alma Mater («Вестник высшей школы»). – М.: РУДН, 2003. – № 8. – С. 37–39. 8. Depover C. Developing countries in the e-learning era: [Электронный ресурс] / C. Depover, F. Orivel. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0021/002180/218002e.pdf>. 9. Higher education in Europe and the United States of America: A diverse collection of essays / H. Wasser, S. Fortier. – Lanham [etc.]: University Press of America, 2007. – 128 p. 10. Ryan S. The Virtual University: The Internet and Resource-based Learning / Ryan Steve. – Psychology Press, 2000. – 204 p. 11. The contribution of non-classical learning and teaching forms to the emerging European Higher Education Area (Ghent, 4–5 June 2004) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ehea.info/Uploads/Seminars/040605_Report.pdf. 12. Yengina I. Re-thinking virtual universities / I. Yengina, D. Karahocab, A. Karahocab, H. Uzunboyluc // Procedia Social and Behavioral Sciences. – 2010. – 2. – P. 5769–5774.

УДК 37.07:(378+327)(477)

Тетяна Антонюк

Основні фактори стримування інтеграційних процесів у сфері вищої освіти України

Інтеграційні процеси у сфері сучасної вищої освіти України потребують активізації. З'ясування чинників, які стримують міжнародну складову життєдіяльності столичних вишів, сприятиме пошукам шляхів їх усунення, посиленню міжнародних зв'язків та реальної співпраці між українськими і закордонними вищими навчальними закладами.

Ключові слова: Інтеграційний процес, вища освіта, міжнародна співпраця, Болонський процес, науковий парк.

Integration's processes in modern higher education of Ukraine need activation. Finding out of factors that restrain international constituent of metropolitan universities' important functions, will assist by finding ways to eliminate them and to strengthen international connections and real cooperation between Ukrainian and foreign higher educational institutions.

Keywords: Integration's process, Higher Education, International Cooperation, Bologna Process, Science Park.